

Кравченко Т. П.,
 Миколаївський державний аграрний університет

МОРФОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ТЕРМІНІВ ЕКОНОМІКИ АПК

У статті визначено, що запозичені терміни, потрапивши до термінології економіки АПК, набули українських відмінкових закінчень, значення певного граматичного роду та пристосувалися до граматичної категорії числа сучасної української літературної мови.

Ключові слова: термінологія економіки АПК, термін економіки АПК, термін-запозичення, граматичне освоєння запозичень.

Стаття посвячена дослідженню заимствованных терминов, которые, попадая в терминологию экономики АПК, приобретают украинские парадигматические окончания, значения определенного грамматического рода и приспосабливаются к грамматической категории числа современного украинского литературного языка.

Ключевые слова: терминология экономики АПК, термин экономики АПК, термин-заимствование, грамматическая адаптация заимствований.

The article states that borrowed terms, having come to terminology of economy of agrarian and industrial complex, have received the Ukrainian case values, the value of a certain grammatical gender mainly to formal signs and have adapted to a grammatical category of number of a modern Ukrainian literary language.

Keywords: terminology of economy of agrarian and industrial complex, the term of economy of agrarian and industrial complex, the borrowed term, grammatical adaptation of borrowings.

Обов'язковим складником процесу освоєння іншомовної лексичної одиниці є морфологічна адаптація, суть якої полягає в підпорядкуванні запозиченого слова правилам, властивим певній частині мови у граматичній системі мови-реципієнта, та внесення нової лексичної одиниці іншомовного походження до парадигматичного ряду, характерного для відповідної частини мови в системі цієї мови.

Відомо, що найвільніше з усіх частин мови запозичуються лексичні одиниці, які належать до класу іменників. Оскільки у термінознавстві домінує думка про іменну природу терміна, то відсоток термінів-іменників, зокрема й запозичень, є найвищим у термінолексичній певної галузі знань.

В українській мові, як і в будь-якій іншій, “в основу виокремлення іменника покладено ономазіологічну категорію предметності” [2, с. 47]. В українській літературній мові визначальними засобами морфологічного оформлення категорії предметності є рід, число і відмінок. Усі три категорії можемо спостерігати з-поміж мов-донорів лише в латинській та німецькій, проте вони мають різне граматичне вираження.

У флективних мовах, до яких належить і українська, визначальною категорією іменника виступає категорія відмінка. Усі запозичені іменники в українській термінології економіки АПК з погляду відмінювання належать до трьох груп: 1) іменники, що мають повну відмінково-числову парадигму; 2) іменники, що мають часткові парадигми в однині або лише в множині; 3) “невідмінювані” іменники, що функціонують в українській мові з нульовою флексією.

Найбільше запозичень входить до першої групи, і в сучасній українській мові вони співвідносні з одним із чотирьох підтипів відмінювання (відміною), за яким відбувається словозміна цих термінів, що набувають відповідних відмінкових закінчень. Найпродуктивнішими є перша і друга відміна, як і у загальноживаній питомій лексиці. Запозичені терміни, віднесені до жіночого роду із закінченням -а (-я), відмінюють за першою відміною в однині: *парцела* (фр.) – *парцели* – *парцелі* – *парцелю* – *парцелою* – на *парцелі* – *парцело*; *ферма* (англ., фр. < лат.) – *ферми* – *фермі* – *ферму* – *фермою* – на *фермі* – *фермо*; *асоціація* (лат.) – *асоціації* – *асоціації* – *асоціацію* – *асоціацією* – на *асоціації* – *асоціації*; *біржа* (нім.) – *біржі* – *біржі* – *біржу* – *біржею* – на *біржі* – *бірже* і в множині: *парцели* – *парцел* – *парцелам* – *парцели* – *парцелами* – на *парцелах* – *парцели*; *ферми* – *ферм* – *фермам* – *ферми* – *фермами* – на *фермах* – *ферми*; *асоціації* – *асоціацій* – *асоціаціям* – *асоціації* – *асоціаціями* – на *асоціаціях* – *асоціації*; *біржі* – *бірж* – *біржам* – *біржі* – *біржами* – на *біржах* – *біржі*. Слід зазначити, що перша відміна в аналізованій термінології об'єднує іменники-запозичення з різних мов. Найбільшу ж групу становлять терміни, прямо запозичені з латинської мови або опосередковано, частіше – через французьку, рідше – через німецьку й англійську. Пояснити це можна схожістю I відміни, до якої належать в основному іменники жіночого роду як в українській, так і латинській мові. До I відміни були віднесені слова латинського походження, які під час виходження в українську термінологію економіки АПК зазнали змін у морфемному оформленні. Це в основному запозичення, у яких, відповідно до українських особливостей освоєння, відбулася заміна іншомовних суфіксів **-atio**, **-sio** суфіксами-субститутами **-ацій-**, **-цій-**, які є ознакою іменників жіночого роду, що дало їм підстави ввійти до I відміни: *натуралізація* (фр. < лат.), *дистрибуція* (англ. < лат.), *персоніфікація* (лат.) та ін.

Запозичені терміни економіки АПК у другій відміні представлені лише чоловічим родом з нульовим закінченням у називному відмінку однини та основою переважно на твердий приголосний: *фермер* (англ.) – *фермера* – *фермерові* (-у) – *фермера* – *фермером* – на *фермерові* (-у) – *фермере*; *кадастр* (фр.) – *кадастру* – *кадастру* (-ові) – *кадастр* – *кадастром* – у *кадастрі* – *кадастре* – в однині, а в множині маємо такі закінчення: *фермери* – *фермерів* – *фермерам* – *фермерів* – *фермерами* – на *фермерах* – *фермери*; *акціонери* – *акціонерів* – *акціонерам* – *акціонерів* – *акціонерами* – на *акціонерах* – *акціонери*; *кадастри* – *кадастрів* – *кадастрам* – *кадастри* – *кадастрами* – у *кадастрах* – *кадастри*. У термінології економіки АПК термінів-запозичень середнього роду практично не засвідчено.

Запозичених агроекономічних термінів, що належали б до третьої та четвертої відміни не зафіксовано, крім запозичень, що приєднали питомий український суфікс **-ість** і стали відмінюватися за зразком третьої відміни.

Множинні загальноекономічні терміни, що давно пристосувалися до граматичних норм української мови і ввійшли до термінології економіки АПК, також відмінюють за зразками відмінювання питомих слів, бо їхні закінчення відповідають закінченням множини українських іменників, напр.: *фінанси* (фр. < лат.), *гроші* (польс. < нім. < лат.).

Окрему морфологічну групу становлять “невідмінювані” терміни-запозичення, які “у сучасній українській мові... утворюють периферію морфологічних рядів словоформ, тяжіють до синтаксичних типів і реалізують аналітичні тенденції мовної організації, оскільки їхнє відмінкове, родове та числове значення набуває вираження засобами контексту (формами координованих, узгоджуваних або керованих слів), а не афіксальними формантами” [9, с. 8]. Це, безумовно, впливає на розвиток внутрішніх, потенційних засобів аналітизму української мови, завдяки чому зникає потреба пристосовувати незвичне оформлення запозичення до типових моделей української відмінкової системи, напр.:... *середовище народження нового прошарку в суспільстві – сільського рантиє*; *Вимоги аграрного лобі забезпечити ексклюзивні умови кредитування цілком зрозумілі*. “Їх специфіка, – за твердженням І. Р. Вихованця, – полягає в тому, що вони, з семантичного боку не становлячи відособленого граматичного явища, входять до своєрідного граматичного іменникового підкласу з морфологічного погляду,... і доцільно виокремити іменникову відміну з нульовою флексією, або іменникову нульову відміну” [2, с. 111]. До цієї відміни належать агроекономічні терміни-запозичення, що закінчуються на голосні **-o**, **-i**, **-e(-ε)**, напр.: *сальдо* (іт.), *наблісити* (англ.), *лобі* (англ.), *рантьє* (фр.), які в українській мові мають нульову флексію, специфіка якої полягає в омонимії словоформ.

Усім мовам властиве природне розмежування назв істот за статтю (жіночою та чоловічою), проте не всім їм притаманна граматична категорія роду, а лише тим, у яких вона має формально-граматичне вираження. У системі латинської, а пізніше німецької, французької та української мов категорія роду іменників дістала як семантико-граматичне, так і формально-граматичне вираження. Сучасна англійська мова не має граматичної категорії роду іменника, оскільки немає поділу іменників за граматичним родом на основі їх морфологічних ознак.

В українській мові “категорія роду іменника – несловозмінна (класифікаційна) самостійна морфологічна категорія, яка в типових виявах має диференційовану сукупність афіксів (флексій і суфіксів) для свого вираження, поєднує семантико-граматичний зміст назв істот на ґрунті їхнього стосунку до біологічної статті або недорослості та формально-граматичний зміст назв неістот і складається з граем чоловічого, жіночого і середнього роду” [2, с. 85]. Іменники множинної форми значення роду не виражають, як і будь-який інший іменник, ужитий у формі множини.

Грамматичний рід у сучасній українській мові визначають семантично, або за граматичними ознаками іменника, передусім характером основи та системою флексій, словотворчих суфіксів, а також за синтаксичним зв’язком з іншими словами в реченні. Він виконує важливу функцію узгодження в організації слів у реченні. Запозичені іменники з інших мов мають бути трансформовані на українському мовному ґрунті й співвіднесені з одним із трьох граматичних родів на підставі різних аналогій.

Входячи до української терміносистеми економіки АПК, запозичені терміни-іменники здебільшого автоматично набувають родової належності. Категорія роду терміна-запозичення в мові-реципієнті та в мові-джерелі, якщо вона наявна, може як збігатися, так і відрізнятися, оскільки не існує міжмовної ідентичності у вираженні категорії роду. У латинській, німецькій та українській мовах співвідношення та розподіл за родами зовсім відмінний.

Рід агроекономічних термінів-запозичень може залежати від семантики, зазвичай назви осіб за фахом та видом діяльності в українській мові мають чоловічий рід, напр.: *фермер* – англ. *farmer*; *лендлорд* – англ. *landlord*; *акціонер* – нім. *Aktionär*; *аграрій* – лат. *agrarii*; *емфітевт* – лат. *emphyteus* та ін.

Вагоме значення для встановлення роду терміна-запозичення має його формально-граматичне вираження, зокрема закінчення. Домінантною для жіночого роду є перша відміна з її вирізнявальною в називному відмінку флексією **-a**, напр.: *преференція* – фр. *la preference*; *парцела* – фр. *la parcelle*; *ферма* – фр. *la ferme*; *рента* – нім. *die Rente*; *криза* – нім. *die Krize*; *альменда* – нім. *die Allmende*; *приватизація* – лат. *privatisatio*; *продукція* – лат. *production*. Тому, щоб увійти до терміносистеми економіки АПК та підпорядкуватися граматичній системі української мови, запозичення зберегли свій рід, але їм довелося переоформити закінчення. Такого ж висновку дійшла Т. І. Панько стосовно запозичень з німецької мови: “Якщо в німецькій мові терміни – іменники жіночого роду закінчуються на **-e**, то на українському мовному ґрунті вони, як правило, зберігають свій рід, переоформивши закінчення **-e** відповідно до законів української морфології на **-a**” [4, с. 139]. Схожих трансформацій зазнають і французькі запозичення з ідентичними граматичними характеристиками. Латинізм жіночого роду із закінчення **-io** в деяких випадках змінюють його в українській мові на **-a**. Низка агроекономічних термінів латинського походження змінила не лише закінчення, але й свій рід із середнього на жіночий, напр.: *латифундія* – лат. *latifundium*; *субсидія* – лат. *subsidium*, або ж унаслідок відсічення закінчення деякі з них оформилися як іменники чоловічого роду, напр.: *дивіденд* – лат. *dividendum*. Поодинокі терміни не тільки зазнали повного граматичного переосмислення, але й набули всіх морфологічних властивостей іменника, зокрема категорію жіночого роду, змінивши закінчення, пор.: *оренда* – *arendo* (наймаю). Слід зазначити, що термін “оренда”, який був запозичений через посередництво польської мови, змінив кінцевий голосний ще до входження в систему української мови, пор.: укр. *оренда* – пол. *arenda*.

Чоловічий рід репрезентують іменники-запозичення другої відміни з нульовим закінченням у називному відмінку. Найбільшу групу в термінології економіки АПК становлять терміни-англіцизми, що в мові-донорі закінчувалися на приголосний, який є характерним закінченням українських іменників чоловічого роду, напр.: *менеджмент* – англ. *management*; *моніторинг* – англ. *monitoring*; *бартер* – англ. *barter*; *абсентеїзм* – англ. *absenteeism*. Характерно, що більшість із цих іменників не змінила закінчення, властивого їм в англійській мові, і набула в українській мові значення чоловічого роду. Тому усвідомлення їх на ґрунті нашої мови як іменників

чоловічого роду без формальних змін є цілком логічним і повністю відповідає граматичним нормам української мови. Сюди відносимо також ті англіцизми, які закінчуються в мові-джерелі на невимовний голосний **-e**, а оскільки його не вимовляють, то українською мовою не відтворюють та відсікають, породжуючи таким чином основу на твердий приголосний, напр.: *левередж* – англ. *leverage*; *гедж* – англ. *hedge*; *офшор* – англ. *off-shore*. Англійські терміни, які засвоєні українською мовою від форми множини і які набули в ній значення однини, були віднесені до чоловічого роду, тому що також закінчуються на твердий приголосний: *futures* – *ф'ючерс*. Варто зазначити, більшу частину агроекономічних термінів-запозичень з англійської мови українська мова засвоїла як іменники чоловічого роду.

Чоловічий рід запозичених іменників в термінології економіки АПК представлений не лише англіцизмами, а й запозиченнями з інших мов. Терміни французького походження чоловічого роду із закінченням **-e** та основою на твердий приголосний зберегли свій рід, втративши закінчення, напр.: *патерналізм* – фр. *paternalisme*; *кадастр* – фр. *cadastre*.

Велику групу становлять терміни-запозичення з латинської, німецької та французької мов, що перейшли з категорії жіночого роду до категорії чоловічого роду під час їхнього освоєння морфологічною системою української мови, напр.: *бонітет* – лат. *bonitas*; *емфітевзис* – лат. *emphyteusis*; *диспаритет* – нім. *Disparität*; *банк* – фр. *banque*, нім. *Bank*, італ. *banco*; *баланс* – фр. *balance*; *сезон* – фр. *saison*. Трансформація роду у процесі запозичення відбулася внаслідок того, що іменники жіночого роду мов-донорів мають закінчення на твердий приголосний та голосний **-e**, який відсікають, а в українській мові – це граматичні характеристики іменників чоловічого роду із нульовим закінченням. Латинські іменники жіночого роду називному відмінку мали закінченням **-io**, а в родовому відмінку, крім закінчення **-is** (яке вказувало на належність цього слова до третьої відміни), з'являвся ще й суфікс **-on**, але через те що ці слова, ймовірно, були усними запозиченнями в різні мови, то на одному з етапів і в називному відмінку розвинувся суфікс **-он**, який на українському ґрунті став показником чоловічого роду, пор.: лат. *optio (optionis)* – англ. *option*, нім. *Option*, укр. *опціон*; лат. *auctio (auctionis)* – англ. *auction*, нім. *Auction*, укр. *аукціон*.

Запозичених термінів-іменників середнього роду, які б належали до другої та четвертої відміни, у термінології економіки АПК не виявлено.

Запозичені терміни, що належать до іменникової відміни з нульовим омонімічним закінченням, “не мають зовнішніх, флексійних ознак родової належності, зазнають семантико-граматичного поділу на групи, кожна з яких характеризується однією, зрідка двома ознаками роду” [1, с. 64]. Родову належність “невідмінюваних” термінів – назв осіб іншомовного походження семантично зумовлює позамовний чинник – стать особи, напр. *рантьє* – фр. *rentier*, пор.:... *середовище народження нового прошарку в суспільстві сільськогосподарств* [5, с. 7]. Терміни нульової відміни, що позначають сукупність осіб, мають граматичне значення середнього роду, напр.: *Аграрнелобі спробувало накласти руку на 10 % державного бюджету в розмірі 4,6 млрд. грн.* [5, с. 7]. На морфологічну категорію роду цих термінів-іменників у реченні вказують флексії залежних прикметників та дієслів у формі минулого часу.

Грамматичний рід похідних іменників – назв неістот можна визначити за допомогою афіксів, оскільки, на думку О. К. Безпояско, “за кожною такою (похідною) лексемою закріпленій суфікс, який сигналізує про родову віднесеність” [1, с. 64]. Останнім часом це набуло особливого поширення, на що вказує І. Р. Вихованець: “У сучасній українській літературній мові новоутворювані іменники здебільшого мають словотвірні форманти як показники морфологічного роду” [2, с. 91]. Це явище не може не стосуватися агроекономічних термінів-іменників, утворених поєднанням іншомовних коренів та інтернаціональних або питомих українських формантів.

Найпродуктивнішим вирізнявачем віддієслівних іменників середнього роду виступає суфікс **-ни-**, напр.: *субсидування*, *фермерування*, *бонітування*, *дисконтування*, *парцелювання*, *авансування* та ін. Ці терміни середнього роду в українській мові називають абстрактні дії, процеси та стани. Середній рід деяких термінів – назв видів діяльності особи, пов'язаний зі словотвірним типом із суфіксом **-ств-**, що додається до іншомовної основи, напр.: *фермерство* < *фермер-* + *-ств(-о)*; *трейдерство* < *трейдер-* + *-ств(-о)*.

На належність до іменників жіночого роду вказують деякі суфікси, зокрема: **-ість** у відприкметникових іменниках-термінах на позначення якостей, властивостей, станів, напр.: *сезонність*, *офшорність*, *рентабельність*, *продуктивність*, **-ацій-**, **-ізацій-/изацій-**, **-фікацій-** у термінах – назвах дій, процесів, станів, утворених в українській мові на базі запозичених коренів або оформлених за допомогою цих суфіксів запозичених цілих іменників, напр.: *консервація*, *контрактація*, *екологізація*, *офшоризація*, *парцелізація*.

Для всіх мов, з яких поповнювалася українська термінологія економіки АПК, спільною є категорія числа, що має схожу логічну основу та історію розвитку в більшості мов. Оскільки “граматична категорія числа відтворює кількісні співвідношення предметів і явищ навколишньої дійсності і належить до категорій із семантичною доміантою” [1, с. 72], то воформленні множини запозичених термінів-іменників засобами української мовної системи майже не простежуємо відхилень від норми та трансформацій у парадигмі числа запозичень на ґрунті нашої мови. Українська мова запозичує терміни-іменники переважно у формі однини, а множину утворює за своїми законами. Від термінів, що в ній мають граматичні значення чоловічого та жіночого роду, форми множини утворюються за допомогою закінчень **-и**, **-і**, **-ї**, напр.: *парцела* – *парцели*; *ферма* – *ферми*; *рента* – *ренти*; *преференція* – *преференції*; *продукція* – *продукції*; *плантація* – *плантації* та ін. Формальне вираження категорії числа безпосередньо залежить і від категорії роду: іменники залежно від родової належності та властивих їм закінчень належать до однієї з чотирьох відмін і відповідно у множині набувають різних закінчень.

Агроекономічні терміни-іменники на позначення конкретних понять як у мові-джерелі, так і в українській мові, мають співвідносні форми однини та множини, напр.: фр. *parcelle (парцела)* – *parcelles (парцели)*; лат. *dividendum (дивіденд)* – *dividenda (дивіденду)*, англ. *lot (лот)* – *lots (лоту)*, нім. *Aktionär (акціонер)* – *Aktionäre (акціонери)*. Частина іменників у німецькій мові не змінює своєї форми, зокрема закінчення, в однині й множині.

ні, але має різні артиклі. Потрапляючи ж до української мови, вони набувають різних закінчень, властивих для однини і множини, напр.: нім. *Börse* (*біржа*) – *Börsen* (*біржі*). Усі ці приклади вказують як на великі адаптивні можливості української мови, так і на те, що в морфологічній категорії числа іменників усіх зазначених мов виразно простежується її семантичне спрямування: відображати кількісні співвідношення предметів у позамовній дійсності. Також можемо констатувати відсутність будь-якого впливу норм мов-донорів на граматичну систему української мови.

На явище “переосмислення числа” запозиченого іменника звертав увагу у своїх працях С. В. Гриньов [3, с. 120-121]. Г. А. Сергеева зафіксувала “випадки запозичення з англійської мови іменників у значенні однинності, але зі збереженням формальних показників множини – закінчення множини -s”, напр.: *ф'ючерс*, *грос-термс*, “*пені стокс*” [6, с. 99-100]. Термін “ф'ючерс” увійшов і до термінології економіки АПК, пор.: *Форвардний контракт – це по суті крок до ф'ючерсу*. [7, с. 2]. Як бачимо, формально-граматичний показник множини в цього слова втратив граматичне значення, притаманне йому в англійській мові, а сам термін, підпорядковуючись граматичній будові української мови, набув типового для неї закінчення множини: *ф'ючерс – ф'ючерси*. Можемо спостерігати зміну числа на українському мовному ґрунті, оскільки термін “ф'ючерс” в мові-джерелі не має форми однини. Змінив число та втратив закінчення множини -s під час запозичення в українську мову й англійський термін “*бедленд*”, який у мові-донорі має лише форму множини “*badlands*”, утворену внаслідок злиття слів “*bad*” – “поганий” та “*lands*” – “землі”. Число іменників в українській мові є категорією лексико-граматичною, і хоч формально слово “*бедленд*” вживається у формі однини, проте позначає однинне і множинне поняття, пор.: “непридатна для оброблення земельна ділянка” і “неродючі землі”.

В українській мові “назви предметів і явищ, що не підлягають кількісному визначенню, граматично вираженого протиставлення за числом не виражають” [8, с. 210]. Вони становлять класи слів *singularia tantum* та *pluralia tantum*. Тому в українській термінології економіки АПК з-поміж запозичених термінів-іменників, крім тих, що мають співвідносні форми однини та множини, трапляються іменники з неповною парадигмою категорії числа.

Семантика деяких запозичень є самодостатнім показником множинності, хоч має формальні ознаки однини, тому більшість таких іменників в українській мові має лише форму однини. Серед проаналізованих термінів-запозичень до іменників однинної форми (*singularia tantum*) належать слова-англіцизми, які позначають абстрактні поняття, зокрема “*бізнес*”, “*агрормаркетинг*”, “*лаг*”, та термін-латинізм “*емфітевзис*”, який є гіпонімом до питомого терміна “землекористування”, що вживається тільки в однині, то ж за логічною подібністю й запозичений термін на українському ґрунті не розвинув форму множини. Форму *singularia tantum* мають похідні терміни, утворені від іншомовних основ за допомогою суфіксів.

Запозичених термінів-іменників, що належать до класифікаційної групи *pluralia tantum* (вживаних тільки в множині), у термінології економіки АПК незначна кількість. Усі вони перейшли із загальноекономічної термінології до галузевої, є давніми запозиченнями української мови і позначають грошові суми, кількісно не окреслені, напр.: *фінанси*, *кошти*, *гроші*.

“Невідмінювані субстантиви на позначення предметів з органічно притаманними їм кількісними характеристиками, – на думку В. М. Фурси, – утворюють підгрупу іменників, у яких наявні граматично омонімічні форми однини і множини в одній лексемі” [9, с. 10]. Значення числа “невідмінюваних” конкретних термінів-іменників, у яких однинність і множинність в українській мові не виражена морфологічними засобами, а встановлювана синтаксично, що ж до мови-джерела, то вони мали однину і множину, виражену морфологічно, пор.: *аграрне лобі – аграрні лобі < англ. lobby – lobbies, сільський рантьє – сільські рантьє < франц. rentier – rentiers*.

Отже, запозичені терміни економіки АПК цілком підпорядковані граматичній системі сучасної української літературної мови та набули властивих їй граматичних форм.

Література:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. – К. : Наук. думка, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
3. Гриньов С. В. Терминологические заимствования (Краткий обзор современного состояния вопроса) // Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М. : Наука, 1982. – С. 108-135.
4. Панько Т. І. Від терміна до системи: Становлення марксистсько-ленінської політекономічної термінології у східнослов'янських мовах. – Львів: Вища школа, 1979. – 146 с.
5. Пропозиція. – 2000. – № 1-12.
6. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології: Дис... канд. філол. наук. 10. 02. 01/ Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 250 с.
7. Сільський час. – 2000.
8. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. / За ред. М. Я. Плющ – К. : Вища школа, 2000. – 430 с.
9. Фурса В. М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10. 02. 01 / Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2004. – 20 с.